

Tefsir Araştırmaları Dergisi
Nisan / 2018, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 57-73.

(Gönderim Tarihi: 24 Mart 2018 Kabul Tarihi: 12 Nisan 2018)

DOI NUMARASI: 10.31121/tader.409308

YAYIN TARİHİ: 20.04.2018

KUR'ÂN KISSALARINI “HİKÂYE” KAVRAMIYLA TANIMLAMAMANIN İMKÂNI*

Mustafa KARA¹

Özet

Yüce Allah (cc) tarafından Hz. Peygamber'e (s) indirilen ve daveti tüm insanlığı kapsayan Kur'ân'ın amacı, insanların tevâhid ekseninde imanlı ve ahlâklı bir hayat yaşamalarını temin etmektir. Bu amaç istikametinde Kur'ân, mesajını insanlara daha etkili bir şekilde aktarmak için farklı yöntemler kullanmaktadır. Bu yöntemlerden birisi de kıssa anlatmaktır. Bu kapsamda Kur'ân ayetlerinin 1787 tanesi kıssalardan oluşmaktadır. Kur'ân'da anlatılan kıssalar, insanlık tarihinde yaşanmış hayat gerçekliklerini konu edinmektedir. Bu yüzden Kur'ân kıssalarının, yaşanmış, yaşanması muhtemel veya yaşanmamış olayları konu edinen “hikâye” kavramıyla tanımlanıp tanımlanamayacağı meselesi tartışılmıştır. Bu makalede söz konusu tartışmanın hangi zeminde sürdürüldüğü ve Kur'ân kıssalarını “hikâye” kavramıyla tanımlamanın imkânı tartışılırken meseleye hangi açılardan yaklaşıması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede konuya her iki kavramla ilgili *anlam, kaynak, konu, amaç, şekil ve üslup* cihetinden yaklaşmanın sözü edilen mesele hakkında daha belirleyici bir sonuç ortaya çıkaracağı varsayılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Tefsir, Kıssa, Hikâye, Mesaj.

The Possibility of Defining Quranic Parables as Stories

Abstract

The aim of Quran which has been sent to prophet by the Almighty Allah and whose invitation embraces all mankind is to ensure that people live a moral and faithful life with tawhid. Accordingly, Quran uses the different methods for transferring its message more efficiently. One of these methods is to tell the parable. In this regard, 1787 of Quranic verses have been consisted of parables. Parables in Quran include true events happened through the human history. Therefore, the issue of whether or not the Qur'anic parables can be defined by the concept of “story” that is about real, probable or unreal events is controversial. In this article, the aspects of the maintained discussion and the angles which should be approached in order to discuss the possibility of defining the Qur'anic parables with the concept of “story” are

* Bu makale, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı'nda tarafımızdan hazırlanan “Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları” (Haziran 2011) adlı Doktora Tezi'nden hareketle geliştirilmiştir.

Makale “İthenticate” intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

¹ On Dokuz Mayıs Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi. mustafakara@omu.edu.tr.

emphasized. In this context, it is supposed that approaching to the both concepts involved in terms of semantics, source, theme, aim, form and style brings a decisive result.

Keywords: Quran, Commentary, Parable, Story, Message.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm, Yüce Allah (cc) tarafından Cebrail aracılığıyla Hz. Peygamber'e (s) indirilen,² daveti tüm insanlığı kapsayan,³ içerdiği evrensel ilkeleri içselleştirip hayata aktaran bilinçli bireylerden müteşekkil imanlı bir toplum tesis etmeyi amaçlayan⁴ bir mesajdır. Bu doğrultuda Kur'ân'ın muhatabı insan, hedefi de insanların *tevhîd* ekseninde imanlı ve ahlâklı bir hayat yaşamalarını sağlamaktır. Söz konusu hedefini gerçekleştirme adına Kur'ân, sürekli bir aydınlatma ve uyarma faaliyeti içerisindedir. Hem bu faaliyetini yerine getirmek hem de mesajını etkili bir biçimde insanlara ulaştırmak için o, farklı metotlar kullanmaktadır. Bunlardan birisi de kıssa anlatmaktır. Bu çerçevede Kur'ân ayetlerinin % 27,65'i (1787 ayet), geçmiş peygamber ve milletlerin hayat kesitlerini içeren kıssalardan meydana gelmektedir.⁵ Bu oran, Kur'ân'ın -ayet bazında- dörtte birinden fazlasının kıssalardan oluştuğu anlamına gelmektedir.

Biz çalışmamızda, Kur'ân kıssalarının "hikâye" kavramıyla tanımlanıp tanımlanamayacağı konusunu tartışmaya gayret edeceğiz. Bu tartışmayı da "kıssa" ve "hikâye" terimlerinin *anlam, kaynak, konu, amaç, şekil ve üslup* özellikleri üzerinden götürmek niyetindeyiz. Bu kapsamda; öncelikle kıssa kavramının etimolojik yapısını tahlil etmek, ardından Kur'ân kıssalarının temel özellikleri hakkında bilgi vermek, daha sonra da Kur'ân kıssalarını "hikâye" kavramıyla tanımlamanın mümkün olup olamayacağını tartışmak istiyoruz.

1. "KISSA" KAVRAMININ ETİMOLOJİK YAPISI

1. 1. Lügat Anlamı

Kıssa kelimesi sözlükte; "anlatmak, haber vermek, bildirmek, nakletmek, makasla kesmek, takip etmek, izini sürüp ardınca gitmek, iz takip etmek" manalarında kullanılan

² Fussilet 41/2; Câsiye 45/2; Ahkâf 46/2; Hâkka 69/40, 43; Tekvir 81/19-20; vd.

³ Sebe' 34/28; Yâsîn 36/69-70; vd.

⁴ Yûsuf 12/111; Kasas 28/3; vd.

⁵ Mustafa Kara, "Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", *İslâmî İlimler Dergisi*, Salmat Matbaacılık, Ankara 2014, yıl. 9, c. IX, sayı: 1, ss. 91-94. Ayrıca bkz. Osman Eyüpoğlu, "Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları", *XI. Kur'ân Sempozyumu -Kur'ân ve Risâlet-*, Fecr Yayınları, Ankara 2009, ss. 103-120.

k-s-s kökünden türetilmiş olup “anlatılan haber, hikâye” anlamlarına gelmektedir. Çoğulu ise *kasastır*. Kelimenin ism-i fâili olan *kâss* ise, “kıssayı ilave ve eksiltme yapmaksızın olduğu gibi anlatan kişi” demektir. Bunun çoğulu da *kussâstır*.⁶

Kass/kısâs ise lügatte, “hayvanın gebeliğinin belli olması, katili öldürmek, saç veya sakalları kesmek, ödeşmek, takas etmek, kısaltmak”⁷ manalarına gelmektedir. “Hikâye, iz, haber ve rivayetler” anlamlarına gelen *kasas* kelimesi ise, ilk dönemlerde “dinî nasihat” manasında kullanılmış, eski milletlere dair haberlerle ilgili olarak da aynı kavram tercih edilmiştir.⁸

Bu kelime Kur’ân’da “bir şeyi takip etmek, birinin izini sürüp ardınca gitmek”⁹ anlamında kullanılmıştır. Bu sözcük geçmişe doğru yapılan takip için kullanılır. Bununla birlikte geçmiş milletlerin yaşadıkları sosyal tecrübeleri adım adım takip ederek söz konusu tecrübelerden yararlanmak suretiyle geleceğe yönelik programlar yapma anlamını da ifade eder. Bu bağlamda denebilir ki kıssa anlatımı, Kur’ân’ın öğretimle ilgili kullandığı en önemli metotlardan birisidir.¹⁰

1. 2. Terim Anlamı

Terim olarak *kıssa*, “takip etmek, izini sürüp ardınca gitmek, iz takip etmek” anlamlarına istinaden, “insanların ibret almalarını ve hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla, tarihin bir döneminde yaşanmış, kaynağı vahiy olan, çoğunlukla zaman ve mekândan soyutlanmış, önceki peygamberler ve kavimler ya da geçmiş toplumların hayat kesitleriyle ilgili Kur’ân’da anlatılan olaylar”¹¹ şeklinde tanımlanmaktadır.

⁶ Ebû ‘Abdirrahmân Halîl b. Ahmed, *Kitâbü’l-‘Ayn*, Müessesetü’l-‘A’lemî, Beyrut 1988, V, 10-12; Ebu’l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, Dar-Sâder, Beyrut 2000, XII, 120-122; Muhibbi’d-Dîn Ebu’l-Feyz es-Seyyid Muhammed Murtezâ el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, Matba’atü’l-Hayriyye, Mısır 1306H, IV, 422; Ebu’l-Kâsım Huseyin b. Muhammed Râğîb el-İsfehânî, *el-Müfradât fi’l-‘Kur’ân*, Mısır ty., ss. 413-414; Mecîduddîn b. Ya’kûb Firuz Abâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, Beyrut 1993, s. 809; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, IV, 2846-2847; Bahaeddin Sağlam, *İlmî Edebî Yönleriyle Kur’ân Kıssaları*, Tebliğ Yayınları, İstanbul 1985, s. 7.

⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, XII, 120-122; Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, IV, 422. Geniş bilgi için bkz. İdris Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir 1995, ss. 44-45; Mehmet Okuyan, *Kur’ân’da Vücûh ve Nezâir -Çok Anlamlı Kelimeler ve Edatlar-*, Etüt Yayınları, Samsun 2007, s. 369.

⁸ Hasan Cirit, “Kussâs”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 463.

⁹ Kehf 18/64; Kasas 28/11.

¹⁰ Bayraktar Bayraklı, “Kur’ân-ı Kerîm’de Öğretim Kavramı ve Vahiy”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1991, c. XXVII, sayı: 4, s. 165.

¹¹ Muhammed Hayr Mahmûd el-‘Adevî, *Me’âlimü’l-Kıssa fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-‘Adevî, Ürdün 1988, s. 33; D. B. Macdonald, “Kıssa”, *İA*, MEB Yayınları, İstanbul 1977, VI, 771; Tahsin Görgün, “Kur’ân Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine”, *IV. Kur’ân Sempozyumu*, Fecr Yayınları, Ankara

Kelimenin "anlatmak, haber vermek, bildirmek, nakletmek" manaları doğrultusunda bu kavram, "geçmiş olaylardan bahsetmek, olmuş ve neticelenmiş vakıaları bildirmek, aktarmak" anlamı taşır. Bu manada *kıssa*, "tarihte yer alan fakat bilinmeyen hadiseleri anlatmak suretiyle bilinir hale getirme faaliyetidir."¹²

Kelime, hadislerde de "anlatmak, haber vermek, bildirmek, nakletmek" anlamlarında geçmektedir. Bu doğrultuda Hz. Mûsâ'nın bilge kul ile yaptığı yolculuğun konu edildiği bir hadiste Hz. Peygamber (s) şu ifadeleri kullanmaktadır: "*Allah Mûsâ'ya rahmet eylesin. Çok arzu ederdik ki, keşke sabredeydi de aralarında geçecek hadiseler (Allah tarafından Kur'ân'da) bize anlatılırdı.*"¹³

"Bir olayı nakleden, hikâye yazan, destan anlatan ve dinî öğütler veren vaize" *kâss* denildiği gibi insanları eğitmek, dinî duygularını geliştirmek maksadıyla Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan kıssaları nakledip açıklayan kimselere de bu ad verilmektedir.¹⁴ Dinî erdemlere terğib ve cihada teşvik gayesiyle camilerde halka *kıssa* anlatan kimselere *kâss* denilmektedir.¹⁵ Emevîler ve Abbasîler döneminde halkın gözüne girmek için vaazlarında uydurma hikâye anlatanlarla hadis uyduranlar veya uydurma hadisleri vaazlarında işleyen kimseler *kussâs* olarak tanımlanmaktadır.¹⁶

1. 3. Kur'ân'daki Kullanımı

Kıssa kelimesinin Kur'ân'daki kullanımlarına baktığımızda, kelimenin bu kalıpta Kur'ân-ı Kerîm'de yer almadığına, onun yerine *k-s-s* kökünden türetilen *kassa*, *kasasnâ*, *kasas*, *kasasan*, *yekussu*, *yekussûne*, *nekussu*, *uksus*, *kussî*, *naksus*, *nekussanne*, *lâ taksus* gibi kelimelerin kullanıldığına şahit olmaktayız.¹⁷

Aynı kökten gelen ve sözlükte "ödeşme, ikap, ceza,¹⁸ ardından gitmek, iz sürmek,

1998, ss. 19-40; Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul 2003, ss. 73-74.

¹² Bayraklı, "Kur'ân-ı Kerîm'de Öğretim Kavramı ve Vahiy", c. XXVII, sy. 4, s. 165.

¹³ Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahih*, Kitâbu'l-'İlm, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, I, 26-27, 38-40.

¹⁴ Cirit, "Kussâs", XXVI, 463.

¹⁵ İdris Şengül, "Kıssa", *DİA*, XXV, 501.

¹⁶ Mücteba Uğur, "Vaaz, Kıssacılık ve Hadiste Kussâs", *Ankara ÜİFD*, c. XXVIII, 1986, ss. 291-326.

¹⁷ Muhammed Fuâd 'Abdu'l-Bâkî, el-Mu'cemu'l-Müfehras li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm, Dâru'l-Hadîs, Kahire 2001, ss. 654-655. Geniş bilgi için bkz. Mustafa Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur'ân Kıssaları*, Selamet Yayınları, Samsun 2011, ss. 21-22.

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XII, 121; *Kısâs* kelimesinin bu anlamına ilişkin daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Paçacı, "Kısâs", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2007, ss. 376-377.

yaptığı işte birinin yolunu takip etmek, kesmek, eşitlemek ve misilleme yapmak¹⁹” manalarında kullanılan *kısâs* kelimesinin asıl anlamı ise “suçluya işlediği suça denk bir fiille mukabele edilmesi, iki kişiden her birinin diğerinin izini takip etmesidir.”²⁰ Bu nedenle söz konusu kelime, bir fiil veya cezanın iki taraf için de geçerli (izlenmiş) olması sebebiyle bir terim anlamı kazanmış olup Kur’ân’da dört yerde zikredilmektedir.²¹

1. 4. Kur’ân’da Kıssa Anlatımı ile İlgili Kavramlar

Kasas kelimesi ve türevleri dışında Kur’ân’da benzer anlamda kullanılan kavramlar söz konusudur. Bu bağlamda;

a. Fiil formunda “haber vermek, bildirmek, iletmek”; isim biçiminde de “haber,²² büyük fayda sağlayan ve kendisiyle ilim ya da zannı galip oluşan haber, bilgi, önemli haber²³” manalarına gelen *nebe’* (ç. *enbâ’*)²⁴ kelimesi ile bu kökten türeyen pek çok kavram kıssaları anlatmak amacıyla Kur’ân’da yer almaktadır.

b. Fiil olarak, “vâki olmak, yokken var olmak, yeni olmak, icat etmek, pasını silip cilalamak, zina etmek ve büyük abdest bozmak”; isim olarak “Kur’ân, mesaj, duyurmak ya da vahiy yoluyla uyanık veya uykuda iken insana ulaşan her türlü söz, geçmişe dair haber, konuşma”; özel kullanımıyla da “Hz. Peygamber’in sözleri, fiilleri ve takrirleri”²⁵ manalarına gelen *hadîs*²⁶ kelimesi kıssaları anlatmak üzere Kur’ân’da kullanılmaktadır.

c. Lügatte “vurmak, çarpmak, atmak, ateşe vermek, para basmak, mühür kazımak,

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XII, 121; *Kısâs* kelimesinin bu anlamına ilişkin daha geniş bilgi için bk. Şamil Dağcı, “Kısas”, *DİA*, XXV, 488.

²⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XII, 121; İbrahim Mustafâ vd., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996, s. 740.

²¹ Bakara 2/178, 179, 194; Mâide 5/45.

²² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XIV, 168.

²³ İsfahânî, *Müfredât*, s. 499. Kur’ân’da *nebe’* ve *haber* kelimeleri “geçmişteki olayları anlatmak” anlamında kullanılmakla birlikte aralarında şöyle bir nüans vardır: *Nebe’* kelimesi, zaman ve mekân bakımından insanlara gizli kalmış olayları anlatmak anlamında; *haber* kelimesi ise, daha yakın zamanlarda meydana gelen ve henüz izleri silinmemiş olayları aktarmak manasında kullanılmaktadır. (Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, ss. 52-56; Muhammed Abay, *Kur’ân Kıssaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 14).

²⁴ Kur’ân’da *nebe’* (ç. *enbâ’*) kelimelerinin geçtiği âyetler için bkz. Âl-i İmrân 3/44; Mâide 5/27; En’âm 6/5, 34, 67; A’râf 7/101, 175; Tevbe 9/70; Yûnus 10/71; Hûd 11/49, 100, 120; Yûsuf 12/102; İbrâhîm 14/9; Kehf 18/13; Tâhâ 20/99; Şu’arâ 26/6, 69; Neml 27/22; Kasas 28/3, 66; Ahzâb 33/20; Sâd 38/21, 67, 88; Hucurât 49/6; Kamer 54/4; Teğâbün 64/5; Nebe’ 78/2.

²⁵ İsfahânî, *Müfredât*, ss. 108-109.

²⁶ Kur’ân’da *hadîs* kelimesinin geçtiği âyetler için bkz. Tâhâ 20/9; Zâriyât 51/24; Nâzi’ât 79/15; Burûc 85/17.

süre belirlemek, hisse ayırmak, vergi koymak, bozguna uğratmak, buğdayı başağından ayırmak, müzik aleti çalmak, yolculuğa çıkmak, kazanmak"²⁷ manalarına gelen *darabe*²⁸ kelimesi ile "örnek, örnek vermek, benzetmek"²⁹ anlamlarına gelen *mesel* kelimesi birlikte kullanıldığında³⁰ "örnek vermek, misal getirmek, benzetme yapmak, kıssa anlatmak"³¹ manalarına gelmekte ve kıssa aktarmak amacıyla Kur'ân'da kullanılmaktadır.

Kur'ân'da anlatılan kıssaları kastetmek koşuluyla *k-s-s* kökünden türetilen kavramlar ile *nebe'*, *hadîs* ve *mesel* kelimelerinin kullanımlarını karşılaştırdığımızda, söz konusu kelimelerin tamamen aynı anlam ve işlevde kullanılmadıklarını görmekteyiz. Bu kapsamda, *k-s-s* kökünden olup kıssaları anlatan kelimeler, geçmişte tarihin herhangi bir döneminde kesinlikle gerçekleşmiş olayları anlatmak için kullanılırken, *nebe'* kökünden türetilen kelimeler geçmişte veya gelecekteki herhangi bir bilgi ya da haberi ifade edebilmektedir. Yine *hadîs* kelimesi, Kur'ân kıssalarına ait anlatımlarının yanı sıra "Kur'ân, mesaj, haber, olay, sonradan söylenen, yeni söz" gibi farklı anlamlarda kullanılmaktadır. *Mesel* kelimesi de *darabe* fiiliyle kullanıldığında, "kıssa anlatmak" anlamının yanında "örnek vermek, benzetme yapmak, misal getirmek" manalarına gelmektedir.

2. KUR'ÂN KISSALARININ TEMEL ÖZELLİKLERİ

Kur'ân kıssalarının temel özellikleri çerçevesinde şunları söylemek mümkündür.

a. Kur'ân-ı Kerîm'de *yirmi yedi* peygamber, *on üç* kişi ve topluluk kıssası yer

²⁷ Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekerîyye b. Fâris, *Mücmelü'l-Lüğa*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1986, II, 577; İsfehânî, *Müfredât*, ss. 296-297; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Lüğa*, Kahire 1969, III, 2102-2106; Ebû Nasr İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh fi'l-Lüğa ve'l-'Ulûm*, Dâru'l-Hadâratî'l-'Arabîyye, Beyrut 1974, II, 8-10. *Darabe* kelimesinin Kur'ân'daki kullanımları hakkındaki değerlendirmeler için ayrıca bkz. Okuyan, *Kur'ân'da Vücûh ve Nezâir*, ss. 151-153; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsîri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2006, V, 135-136.

²⁸ Kur'ân'da *darabe* kelimesinin geçtiği âyetler için bkz. Bakara 2/26, 60, 61, 273; Âl-i İmrân 3/112, 156; Nisâ 4/94, 101; Mâide 5/106; A'râf 7/160; Enfâl 8/50; Ra'd 13/17; İbrâhîm 14/24, 25, 45; Nahl 16/74, 75, 76, 112; İsrâ 17/48; Kehf 18/11, 32, 45; Tâhâ 20/77; Hacc 22/73; Nûr 24/31, 35; Furkân 25/9, 39; Şu'arâ 26/63; 'Ankebût 29/43; Rûm 30/28, 30; Yâsîn 36/13, 78; Sâffât 37/93; Zümer 39/27, 29; Zuhruf 43/5, 17, 57-58; Muhammed 47/3, 28; Hadîd 57/13; Haşr 59/21; Tahrîm 66/10, 11; Müzzemmil 73/20.

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XIV, 17-20; İsfehânî, *Müfredât*, ss. 478-479.

³⁰ Kur'ân'da *darabe meselen* kalıbının geçtiği âyetler için bkz. Bakara 2/26; İbrâhîm 14/24; Yâsîn 36/13; Kehf 18/32; Furkân 25/39. .

³¹ İsfehânî, *Müfredât*, ss. 296-297.

almaktadır.³²

b. Kur'ân kıssalarındaki ortak tema *tevhiiddir*.³³ Daha sonra kişi ve kavimlerin özelliklerine ilişkin farklılıklar üzerinde durulmaktadır.

c. Kur'ân kıssalarının kaynağı vahiydir.³⁴

ç. Kur'ân kıssaları ile insanlık tarihi arasında sıkı bir bağ vardır.³⁵ Kur'ân'ın aktardığı kıssaların Âdem-İblîs kıssası, hatta Âdem'in yaratılması hususunda meleklerin bilgilendirilmesi ile başlaması, -bir başka ifade ile- tarihin başlangıcının kıssa şeklinde bize aktarılması, kıssa-tarih ilişkisinin önemli olduğunun göstergesidir.

d. Kur'ân, -Hz. Yûsuf kıssası hariç- yoğun bir şekilde aktardığı başka hiçbir peygamber kıssasına ait anlatımını başladığı gibi tek bir pasajda bitirmez.³⁶ Hadisenin sadece o pasaj içerisinde verilmek istenen mesajı ile yetinir. Bu mesajlarda da genellikle tevhiid inancı ve elçilerin risâletini ispat ağırlık kazanır.³⁷

e. Hz. Meryem, Sebeliler ve Eyke halkı kıssaları hariç, diğer kişi ve topluluk kıssaları genellikle tek pasajda aktarılmaktadır.

f. Kur'ân'da en yoğun biçimde işlenen kıssa, Hz. Mûsâ kıssasıdır.

g. Kur'ân kıssalarının hikâye ve romanlardan çok farklı bir üslûbu vardır. Zira hikâye ve romanlarda olayın kahramanı, zaman ve mekân ayrıntıları büyük önem taşır. Kur'ân kıssalarında ise, zaman söz konusu edilmediği gibi yer ve kişi unsurlarına rastlamak da pek mümkün değildir.³⁸ Kıssalarda bu ayrıntılar yerine, verilmek istenen mesaj ve çıkarılması gereken dersler ön plandadır.

ğ. Kur'ân, kıssayı naklederken *k-s-s* fiilinin “makasla kesmek”³⁹ anlamına paralel

³² Kur'ân'da yer alan kıssalar hakkında geniş açıklamalar için bkz. Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur'ân Kıssaları*, ss. 79-106.

³³ Remzi Kaya, “Kur'ân Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri”, *İSAV, Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları III -Tartışmalı İlmî Toplantı-*, İstanbul 2000, s. 6.

³⁴ Âl-i İmrân 3/44; Yûsuf 12/102; Kasas 28/44-46. Bu konuda geniş açıklamalar için bkz. Mehmet Sait Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1993, s. 11; Şinasi Gündüz, “Kur'ân Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit (Tevrat) mi? Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları”, *VI. Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu*, Fecr Yayınları, Ankara 1998, s. 41.

³⁵ Ömer Özsoy, *Sünnetullah, Bir Kur'ân İfadesinin Kavramlaşması*, Fecr Yayınları, Ankara 1994, s. 53; Muhsin Demirci, *Nas-Olgü İlişkisi Bağlamında Kur'ân'da Sosyal Gerçeklik*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008, ss. 261-264.

³⁶ Salah Abdülfettah el-Hâlidî, *Ma'a Kısası's-Sâbikîn fi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1988, I, 11.

³⁷ Kaya, “Kur'ân Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri”, s. 6.

³⁸ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, ss. 204-210.

³⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XII, 120-122; Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, IV, 422; İsfahânî, *Müfredât*, ss. 413-

olarak onun ibret ve hidayete erdirmeye amacını gerçekleştirecek kesitleriyle yetinmektedir.⁴⁰ Yani Kur'ân, kıssayı hangi maksatla nakletmek istiyorsa, hadisenin sadece o boyutunu ele almaktadır. Bu nedenle bazen bir kıssaya ait anlatım devam ederken olayın akışına göre zikredilmesi gereken, ancak maksada hizmet etmeyen büyük zaman atlamaları söz konusu olur.⁴¹ Zira Kur'ân'ın amacı, tarihi olayları teferruatlı bir şekilde anlatmak değildir.⁴²

h. Kur'ân'ın ilk muhatapları, aktarılan kıssaların vuku bulduğu toplumlar hakkında gerçek bilgiye çoğunlukla vahiy sayesinde kavuşmuşlardır. Bununla birlikte Kur'ân'da aktarılan kıssaların bir kısmı hakkında Araplar bilgi sahibi idiler.⁴³

ı. Ümit ve korku, insanın ruhsal özelliklerindedir. Bu iki özellik, Kur'ân kıssalarında da mevcuttur. Yani Kur'ân'daki her kıssanın bir korku bir de ümit yönü söz konusudur.⁴⁴

i. Kur'ân'da kıssaların genellikle tamamı değil, bazı bölümleri tekrarlanır. Bu tekrarlar çoğu zaman kıssanın içinde barındırdığı ibrete kısa ama hızlı bir işaretten/girişten oluşur. Kıssanın çatısı, ancak anlatılan konu ile olan yakın ilişkisinden dolayı nadiren tekrarlanır.⁴⁵ Öte yandan bir mesajı pekiştirmek için kıssada geçen bazı hadiseleri tekrar etmenin veya tekrarı andıran üslup kullanmanın bir sakıncası yoktur.⁴⁶ Zira yerleştirilmek istenen herhangi bir düşünceyi ölçülü bir biçimde tekrar etmek iyi bir yöntemdir. Bu sayede insanlar, zamanla o düşünceye yakınlık kazanırlar.⁴⁷ Bu kapsamda, Kur'ân kıssalarındaki tekrarı nüzül sürecindeki bağlam içerisinde değerlendirmek mümkündür.⁴⁸

j. Kur'ân kıssalarının arasında birtakım dinî tebliğ ve telkinler söz konusudur. Siyak-sibak ilişkisi açısından bunlar, kıssanın önünde, ortasında veya sonrasında yer alabilir. Böylece Kur'ân, muhatapı bütün düşüncesiyle kıssadaki olayların macera

414.

⁴⁰ Muhammed Şedid, *Menhecü'l-Kıssa fi'l-Kur'ân*, Suudi Arabistan 1984, s. 77.

⁴¹ Seyyid Kutub, *et-Tasvîru'l-Fenni fi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Maârif, Kahire 1992, s. 187.

⁴² Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1988, s. 185.

⁴³ Demirci, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, s. 185.

⁴⁴ Nurettin Turgay, "Kur'an Kıssaları", *DÜİFD*, Diyarbakır 2000, c. II, sayı: 4, ss. 61-84.

⁴⁵ Kutub, *et-Tasvîru'l-Fenni fi'l-Kur'ân*, s. 224.

⁴⁶ Allâme Muhammed Huseyn Tabâtabâî, *el-Mîzân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, çev: Vahdettin İnce, Kevser Yayınları, İstanbul 2001, III, 289.

⁴⁷ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 112.

⁴⁸ Mustafa Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s. 196.

dünyasına sürüklenmeye terk etmez, arada bir kıssadaki maksada dikkat çeker. Muhataba özellikle kendisiyle de ilgilendiğini ve devamlı Yüce Allah'ın (cc) gözetimi altında bulunduğunu hatırlatır.⁴⁹

k. Kıssalar, insanları teselli etmek ve onları tasavvuru zor rüyalara yöneltmek için anlatılmış mücerret hikâyeler yerine azgın ve yoldan çıkmış toplumların temelini sarsan hatta onları tarih sahnesinden silen tarihî hadiselerin anlatıldığı gerçek ve güvenilir beyanları dile getirmektedir.⁵⁰ Böylece kıssalar, geçmişte yaşanan tecrübelerden hareketle birey ve toplumu ibret verici bir şekilde eğitime fonksiyonunu yerine getirmektedir.

3. “KISSA”YI “HİKÂYE” İLE TANIMLAMAK MÜMKÜN MÜ?

Daha önce de ifade edildiği üzere Kur'ân kıssaları, “insanların ibret almalarını ve hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla, tarihin bir döneminde yaşanmış, kaynağı vahiy olan, çoğunlukla zaman ve mekândan soyutlanmış, önceki peygamberler ve kavimler ya da geçmiş toplumların hayat kesitleriyle ilgili Kur'ân'da anlatılan olaylar”⁵¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Buna mukabil, Kur'ân kıssalarının tarihin bir döneminde gerçekten yaşanıp yaşanmadığı meselesi tartışılmıştır. Bu tartışmaların yarım asırdan daha fazla bir geçmişi söz konusudur. Aslında bu mesele, kişisel kanaatten ziyade gerçek veriler ışığında incelenmesi, araştırılması ve doğru bilgiye ulaşılması gereken bir meseledir.⁵² Sözü edilen mesele, ilk defa Muhammed Ahmed Halefullah'ın, *el-Fennu'l-Kasâsî fi'l-Kur'ân: (Kur'ân'da Anlatım Sanatı)* adlı çalışmasında gündeme taşınmıştır. Müellif eserinde Kur'ân kıssalarının tamamen edebî kıssalar olduğunu, onlarda söz konusu edilen olayların gerçekte yaşanmış olup olmadıklarının göz önünde bulundurulmadığını ileri sürmüştür.⁵³ Bu iddia, o yıllarda geniş yankı uyandırmış, lehinde ve aleyhinde pek çok eleştiri yapılmıştır. Halefullah'ın bu çalışmasından sonra Kur'ân kıssaları hakkında araştırma yapan herkes, bu meseleye de yer verme zorunluluğu hissetmiştir.⁵⁴

⁴⁹ Adem Akıncı, “Kur'ân'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *HÜİFD*, Şanlıurfa 2004, c. X, sy. 13, ss. 41-63.

⁵⁰ Vehbe Zuhayli, *el-Kıssatü'l-Kur'âniyye*, Dâru'l-Hayr, Beyrut 1992, s. 16.

⁵¹ Bkz. Dipnot 10.

⁵² Mehmet Okuyan, *Kıssalar Ne Söyler -Yaratılış ve Hz. Âdem-*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 16.

⁵³ Muhammed Ahmed Halefullah, *el-Fennu'l-Kasâsî: Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, çev: Şaban Karataş, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, ss. 51-60, 214-216.

⁵⁴ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, ss. 49-50.

Halefullah'ın bir başka iddiasına göre, birçok ayette müşriklerin Kur'ân hakkında ifade ettikleri *esâtîru'l-evvelîn* (*evvelkilerin masalları*) tanımlamalarına yer verildiği halde⁵⁵ hiçbir âyette bu iddialar reddedilmemekte, Kur'ân'ın *esâtîr* ihtiva etmesinin, Kur'ân'ın Yüce Allah'tan (cc) değil de Muhammed'den geldiğini ispatladığı iddiasını reddetmektedir. Halefullah, Kur'ân'ın indirildiği dönemdeki Yahudilerin, müşriklere bazı hayali hikâyeler öğretip bunlar hakkında Hz. Muhammed'e (s) birtakım sorular sordurmak suretiyle onun şahsında risâlet müessesesini yıpratmak istemelerini, savunduğu bu tezine delil olarak gösterir ve söz konusu görüşlerinden hareketle şu sonuca varır: "İşte ifade ettiğimiz bu gerekçelerden dolayı Kur'ân'da mitoloji bulunmasını da sakıncalı bulmuyoruz. Çünkü biz burada, Kur'ân ayetlerinden herhangi birine zıt bir şey söylemiyoruz."⁵⁶

Yine Halefullah'a göre Kur'ân, tarihi olaylardan bahsederken indirildiği toplumun söz konusu olaylar hakkındaki bilgilerini malzeme olarak kullanmakta ve onları edebî bir üsluba sokarak vermek istediği ibret ve öğütlere aracı kılmaktadır. Bu nedenle Kur'ân, naklettiği olayların tarihin herhangi bir döneminde gerçekten meydana gelip gelmediğine, hakikatle uyumlu olup olmadığına önem vermemektedir.⁵⁷

Kur'ân, Halefullah'ın söylemlerinin aksine, hem müşriklerin *evvelkilerin masalları* tanımlamasını hem de Kur'ân'ın başkaları tarafından Hz. Muhammed'e (s) yazdırıldığı iddiasını açıkça reddetmekte⁵⁸ ve Kur'ân için *eskilerin masalları* iddiasında bulunanların Yüce Allah (cc) tarafından cezalandırılacağını belirtmektedir.⁵⁹ Şayet bu iddia sahiplerinin söyledikleri gerçek olsaydı, onların ifadeleri suç olarak kabul edilip kendilerinin cezalandırılacakları ifade edilir miydi? Ayrıca neredeyse Kur'ân'da yer alan kıssaların tamamının ardında söz konusu kıssaların ğayb haberlerinden olduğu, bu olaylar meydana geldiğinde Hz. Muhammed'in (s) orada bulunmadığı vurgulanmaktadır.⁶⁰

Yine Halefullah'ın ileri sürdüğü *Kur'ân kıssalarının tamamen edebi kıssalar olduğu, onlarda söz konusu edilen olayların gerçekte yaşanmış olup olmadıklarının göz*

⁵⁵ Bkz. En'âm 6/25; Enfâl 8/31; Nahl 16/24; Mü'minûn 23/83; Furkân 25/5; Neml 27/68; Ahkâf 46/17; Kalem 68/15; Mutaffifûn 83/13.

⁵⁶ Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, ss. 51-60, 214-216.

⁵⁷ Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, ss. 281-294.

⁵⁸ Furkân 25/4-6.

⁵⁹ Nahl 16/24-25; Kalem 68/15-16.

⁶⁰ Âli İmrân 3/44; Yûsuf 12/102.

önünde bulundurulmadığı⁶¹ iddiası da Kur’ân tarafından reddedilmektedir. Bu çerçevede Hz. İsmâ’ın kâfirlerin elinden kurtarılması ve onun yaratılışıyla Hz. Âdem’in yaratılışının birbirine benzer olduğunun bildirilmesinin ardından Yüce Allah (cc): “İşte (İsmâ hakkında) gerçek kıssa budur!”⁶² ifadesiyle bütün bu anlatılanların gerçek olduğunu belirtmiştir. Kur’ân’daki detaylı kıssalardan biri olan Hz. Nûh kıssasında kendisinin peygamberliğine inanmayan kavminin helak edildiği tufan anlatıldıktan sonra Yüce Allah’ın (cc) Hz. Peygamber’e (s) hitaben, “Bunlar, sana vahyettiğimiz ğayb haberlerindedir. Ne sen, ne de kavmin daha önce bunları biliyordunuz”⁶³ buyurması, bu hadisenin fiilen gerçekleşmiş olduğunun göstergesidir. Yüce Allah (cc), Ashâb-ı Kehf kıssası hakkındaki, “Biz, onların kıssasını sana gerçek olarak anlatıyoruz”⁶⁴ ifadesiyle olayın bizzat gerçekliğine vurgu yapmaktadır. Bu konuda başka bir delil de Hz. Mûsâ ile firavun kıssasının genişçe işlendiği Kasas sûresinde yer almaktadır: “İmanlı bir toplum (oluşturmak) için, sana Mûsâ ve firavun arasında geçen olaylardan bir kısmını gerçek olarak aktarıyoruz.”⁶⁵

Kur’ân’da aktarılan bütün kıssaların tarihi gerçeklik değerine vurgu yapan iki ayetle konuyu toparlamak istiyoruz: “Peygamberlerin haberlerinden kendisiyle kalbinizi pekiştireceğimizden her türlüünü sana anlatıyoruz. Bu haberlerin içerisinde sana gerçek (bilgi) ulaşmakta; mü’minlere de bir öğüt ve uyarı gelmektedir.”⁶⁶ “Elbette onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Bu (Kur’ân ve dolayısıyla bu bilgiler), uydurulacak bir söz değildir. Ancak kendinden öncekinin doğrulanması, her şeyin açıklaması ve inananlar için bir kılavuz ve rahmettir.”⁶⁷ İşte bu iki ayet Kur’ân’da anlatılan kıssaların hepsinin tarihî gerçeklikler olduğunu bildirmekte, onların ve dolayısıyla Kur’ân’daki diğer bütün bilgilerin gerçek hayatta yer almayan edebi anlatımlar olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bu ayetlerden, Kur’ân kıssaları ile söz konusu kıssaların yaşandığı tarihî süreç arasında sıkı bir ilişkinin olduğu sonucunu çıkarmak da mümkün gözükmektedir. Bütün bunlar Kur’ân’da aktarılan kıssaların tarihin bir döneminde yaşanmış gerçeklikler olduğunu ispatlamaktadır.

⁶¹ Halefullah, *Kur’ân’da Anlatım Sanatı*, ss. 51-60.

⁶² Âl-i İmrân 3/62.

⁶³ Hûd 11/49.

⁶⁴ Kehf 18/13.

⁶⁵ Kasas 28/3.

⁶⁶ Hûd 11/120.

⁶⁷ Yûsuf 12/111.

En eski edebi türler arasında yer alan ve sözlükte, "anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek, benzetmek, taklit etmek"⁶⁸ anlamlarında masdar olan *hikâye* ise, isim olarak da kullanılır ve "bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması, bu şekilde anlatılan olay, aslı olmayan söz, hadise, öykü,⁶⁹ bir olayı sırasıyla anlatma işi, sırasıyla ve etraflıca anlatılan olay, sürüp giden üzerinde durmadan konuşulan hadise, boş ve gerçek dışı söz, belli bir yer ve zamanda geçmiş olan olayların anlatıldığı romandan daha küçük edebiyat türü,⁷⁰ yalın bir olayın çevresinde kişilerin ilişkilerini anlatma esasına dayanan edebî tür"⁷¹ anlamlarına gelir. Bu farklı tariflerden hareketle hikâyeyi, "sözlü veya yazılı olarak anlatılan, belli bir yer ve zamanda yaşanmış, yaşanması muhtemel veya yaşanmamış olayları konu edinen romandan daha küçük edebiyat türü" şeklinde tanımlamak mümkündür.

Edebî bir tür olarak hikâyeler, destanlardan sonra ortaya çıkmış ve genellikle halk hikâyeleri şeklinde tezahür etmiştir. Buna mukabil "halk hikâyeleri, mutlak surette tarihi bir hadiseye dayanmaması, nazım-nesir karışımı bir yapı arz etmesi, kişilerin ve olayların gerçeğe daha uygun olması, kahramanlıktan ziyade aşk maceralarına yer vermesi gibi nitelikleriyle destandan ayrılmaktadır."⁷²

"Halk hikâyelerini gerçek olaylardan ayıran kendine özgü bir mantık örgüsü vardır. Bu mantık, ideal ölçütlere göre şekillenmiş bir hayat anlayışını savunur. Bundan dolayı hikâye kahramanı idealist bir kişiliğe sahiptir. Bu durum, halk hikâyelerinin konularını kusursuz güzellik duygusundan ve yüceltilmiş fikirlerden almasını sağlar. Olay ve kahramanlarıyla gerçeğe çok yaklaşan halk hikâyelerinde zaman ve mekân kavramlarının sınırları genellikle kesin bir şekilde belli değildir. Hikâyeci, olaylara akıl ve mantığıyla bir çözüm bulamadığı durumlarda hayal ve sembollerden de faydalanır. Bundan dolayı hikâye kahramanları, normal bir insanın yapabilecekleri yanında arzu ettiklerini de gerçekleştirecek kadar olağanüstü güçlere sahip olur. Kendi içinde tutarlı olmak kaydıyla, halk hikâyelerinde olmayacak şey yoktur."⁷³

Halk hikâyelerinin nasıl ortaya çıktığı konusunda yapılan çalışmalara göre hikâye,

⁶⁸ Hüseyin Yazıcı, "Hikâye", *DİA*, XVII, 479-480.

⁶⁹ Şükrü Halûk Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 1100.

⁷⁰ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2016, II, 1289.

⁷¹ Yazıcı, "Hikâye", XVII, 479.

⁷² Fikret Türkmen, "Hikâye", *DİA*, XVII, 488.

⁷³ Türkmen, "Hikâye", XVII, 488.

genellikle söyleyeni bilinmeyen (anonim) halk edebiyatı arasında zikredilmiştir. Dolayısıyla hikâyelerin halk içerisinde doğup geliştiğini söylemek mümkündür. Bu çerçevede her hikâyenin bir doğuş macerası söz konusudur.⁷⁴

Bu veriler ışığında *Kur'ân kıssaları* ile *hikâye* kavramını mukayese ettiğimizde şunları söylemek mümkündür:

1. Kur'ân kıssaları geçmişte yaşanmış gerçek olayları anlatırken; hikâye, geçmişte yaşanmış, yaşanması muhtemel ya da yaşanmamış veya gelecekte yaşanması muhtemel olaylara dair anlatılardan oluşmaktadır. Bu çerçevede hikâye kelimesi; doktorun, hastanın rahatsızlığıyla ilgili geçmişini sorgularken gerçek bir olayı ifade etmekte, “onun anlattıkları hep hikâye idi” derken gerçek olmayan asılsız bir anlatıyı dile getirmektedir.⁷⁵

2. Kur'ân kıssalarının *kaynağı* vahiydir; hikâyeler ise, mutlak surette tarihi bir olaya dayanmazlar ve onları gerçek olaylardan ayıran kendilerine özgü bir mantık örgüsü vardır.

3. Kıssaların *konusu*, Kur'ân'da kıssalardan söz eden ayetlerin ele aldığı konulardır; hikâyelerin konusu ise, genellikle aşk ve kahramanlıktır.⁷⁶

4. Kur'ân kıssalarının *amacı*, insanları geçmişten gerekli dersleri çıkararak, tevhîd ekseninde imanlı ve ahlâklı bir hayat yaşamaya teşvik etmektir.⁷⁷ Hikâyelerin amacı ise, yaşanması muhtemel kurgular üzerinden edebî gaye ile bilgi aktarmaktır.

5. Kur'ân kıssaları, Kur'an'ın diğer ayetleri gibi *şekil* yönünden ne şiir ne de nesirdir.⁷⁸ Hikâyeler ise nesir-nazım karışımı bir yapıya sahiptir. Bu çerçevede hikâyenin anlatım ve tasvir kısmı mensur, duygu ve heyecan ifade eden kısımları manzumdur.⁷⁹

6. Kur'ân'ın tamamı, dolayısıyla Kur'ân kıssaları *üslup* açısından, Arap edebiyatının övündüğü şiir birikimini yerle bir eden emsali görülmemiş bir hususiyete sahiptir. Bu çerçevede Kur'ân kıssaları, dinî amaçların edebî bir üslupla sunulmuş

⁷⁴ Türkmen, “Hikâye”, XVII, 488.

⁷⁵ Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 1100.

⁷⁶ Ali Berat Alptekin, *Halk Hikayelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 19.

⁷⁷ İdris Şengül, “Kur'ân Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi”, *I. Kur'ân Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara 1994, ss. 133-140.

⁷⁸ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara 2012, s. 160.

⁷⁹ Alptekin, *Halk Hikayelerinin Motif Yapısı*, s. 10.

biçimleridir.⁸⁰ Onlar, gerçek bir olay hakkındaki bilgilendirmenin olgunluk zirvesine çıktığı, böylece insanoğlu için faydalı olan bir hakikatin Yüce Allah'ın (cc) yasalarından bir yasa ile insanlığın ibretine sunulduğu birer tarihi panoramadır. Bu yüzden kıssalarda hayale ve abartıya yer yoktur. Kıssalar, olayın yaşandığı gibi genel yasalar çerçevesinde arka planıyla birlikte ortaya konulmasıdır.⁸¹ Yani kıssalar, hayatın hikâyesi değil, yaşanan olayların/gerçeklerin tâ kendisidir.⁸² Hikâyelerde ise, hayal gücü ve abartı söz konusudur.⁸³

Sonuç

Bu makale kapsamında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Yüce Allah (cc) Kur'ân-ı Kerîm'de, insanların *tevhîd* ekseninde imanlı ve ahlâklı bir inanca sahip olmalarını temin etmek için bazı yöntemler kullanmaktadır. Bunlardan birisi de kıssa anlatmaktır. Bu çerçevede, Kur'ân kıssalarının kaynağı vahiy, ortak teması tevhîd, temel amacı ise, akıl sahiplerinin ibret almalarını sağlamaktır.

2. *Kıssa* kelimesi Kur'ân'da yer almamaktadır; ancak Kur'ân'da anlatılan kıssaları kastetmek koşuluyla *k-s-s* kökünden türetilen kavramlar ile *nebe'*, *hadîs* ve *mesel* kelimeleri Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılmaktadır.

3. Kur'ân'daki toplam 6236 ayetin 1787 tanesi kıssalardan oluşmaktadır. Kıssalarla ilgili âyetlerin toplam ayet sayısına oranı % 27.65'tir. Bu rakam ve oranlar, Kur'ân'ın -ayet bazında- dörtte birinden fazlasının kıssalardan oluştuğu anlamına gelmektedir.

4. Kur'ân kıssaları, insanlık tarihinde yaşanmış gerçek olaylardır. Dolayısıyla kıssalarla tarihi gerçeklikler arasında sıkı bir bağ vardır.

5. *Hikâye* kavramının yaşanmış olayları da konu edinen bir edebî tür olması hasebiyle, bu kapsamdaki hikâyenin Kur'ân'da anlatılan kıssalarla yaklaşık bir mana ilişkisi kurulabilse de bu iki kavram arasında *anlam*, *kaynak*, *konu*, *amaç*, *şekil* ve *üslup* bakımından uyumsuzluk söz konusu olduğundan, Kur'ân kıssalarını edebî bir tür olan hikâye kavramıyla tanımlamak, -kanaatimizce- mümkün değildir.

⁸⁰ Kutub, *et-Tasvîru'l-Fenni fi'l-Kur'ân*, s. 143; Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 197.

⁸¹ Sadık Kılıç, "Tarih Felsefesi Açısından Kur'ân Kıssaları", *I. Kur'ân Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara 1994, ss. 87-98.

⁸² Turgay, "Kur'an Kıssaları", s. 63.

⁸³ Alptekin, *Halk Hikayelerinin Motif Yapısı*, s. 13.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm.

- ‘Abdu’l-Bâkî, Muhammed Fuâd, el-Mu‘cemu’l-Müfehras li Elfâzı’l-Kur’âni’l-Kerîm, Dâru’l-Hadîs, Kahire 2001.
- ‘Adevî, Muhammed Hayr Mahmûd, *Me‘âlimu’l-Kıssa fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-‘Adevî, Ürdün 1988.
- Abay, Muhammed, *Kur’ân Kıssaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Akalın, Şükrü Halûk vd., *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Akıncı, Âdem, “Kur’ân’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *HÜİFD*, Şanlıurfa 2004, c. X, sy. 13, ss. 41-63.
- Alptekin, Ali Berat, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2016.
- Bayraklı, Bayraktar, “Kur’ân-ı Kerîm’de Öğretim Kavramı ve Vahiy”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1991, c. XXVII, sayı: 4, ss. 161-189.
- Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsîri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2006.
- Buhârî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi ‘u’s-Sahîh*, Kitâbu’l-‘İlm, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara 2012.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh fi’l-Lüğa ve’l-‘Ulûm*, Dâru’l-Hadârati’l-‘Arabiyye, Beyrut 1974.
- Cirit, Hasan, “Kussâs”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 463-465.
- Dağcı, Şamil, “Kıssas”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, XXV, 488-495.
- Demir, Şehmus, *Mitoloji, Kur’ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul 2003.
- Demirci, Muhsin, *Nas-Olgü İlişkisi Bağlamında Kur’ân’da Sosyal Gerçeklik*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008.
- Tefsir Usûlü ve Tarihi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1988.

- Eyüpoğlu, Osman, "Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları", *XI. Kur'ân Sempozyumu -Kur'ân ve Risâlet-*, Fecr Yayınları, Ankara 2009, ss. 103-120.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-Lüğa*, Kahire 1969.
- Firuz Abâdî, Mecîduddîn b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut 1993.
- Görgün, Tahsin, "Kur'ân Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine", *IV. Kur'ân Sempozyumu*, Fecr Yayınları, Ankara 1998, ss. 19-40.
- Gündüz, Şinasi, "Kur'ân Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit (Tevrat) mi? Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları", *VI. Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu*, Fecr Yayınları, Ankara 1998, ss. 41-75.
- Halefullah, Muhammed Ahmed, *el-Fennu'l-Kasasî: Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, çev: Şaban Karataş, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.
- Hâlidî, Salah Abdülfettah, *Ma'a Kısası's-Sâbikîn fi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1988.
- Halîl b. Ahmed, Ebû 'Abdirrahmân, *Kitâbü'l-'Ayn*, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut 1988.
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyye, *Mücmelü'l-Lüğa*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1986.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-'Arab*, Dar-Sâder, Beyrut 2000.
- İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Huseyin b. Muhammed Râğıb, *el-Müfradât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, Mısır ty.
- Kara, Mustafa, "Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", *İslâmî İlimler Dergisi*, Salmat Matbaacılık, Ankara 2014, yıl. 9, c. IX, sayı: 1, ss. 91-94.
- Güncel Değeri Açısından Kur'ân Kıssaları*, Selamet Yayınları, Samsun 2011.
- Kaya, Remzi, "Kur'ân Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri", *İSAV, Kur'ân ve Tefsîr Araştırmaları III -Tartışmalı İlmî Toplantı-*, İstanbul 2000, ss. 507-526.
- Kılıç, Sadık, "Tarih Felsefesi Açısından Kur'ân Kıssaları", *I. Kur'ân Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara 1994, ss. 87-98.
- Kutub, Seyyid, *et-Tasvîru'l-Fenni fi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Maârif, Kahire 1992.
- Macdonald, D. B., "Kıssa", *İA*, MEB Yayınları, İstanbul 1977, VI.
- Mustafâ, İbrahîm vd., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996.

Okuyan, Mehmet, *Kıssalar Ne Söyler -Yaratılış ve Hz. Âdem-*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2017.

Kur'ân'da Vücûh ve Nezâir -Çok Anlamlı Kelimeler ve Edatlar-, Etüt Yayınları, Samsun 2007.

Özsoy, Ömer, *Sünnetullah, Bir Kur'ân İfadesinin Kavramlaşması*, Fecr Yayınları, Ankara 1994.

Öztürk, Mustafa, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, Kuramer Yayınları, İstanbul 2016.

Paçacı, İbrahim, "Kısâs", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2007, ss. 376-377.

Sağlam, Bahaeddin, *İlmî Edebî Yönleriyle Kur'ân Kıssaları*, Tebliğ Yayınları, İstanbul 1985.

Şedid, Muhammed, *Menhecü'l-Kıssa fi'l-Kur'ân*, Suudi Arabistan 1984.

Şengül, İdris, "Kıssa", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, XXV, 498-501.

"Kur'ân Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi", *I. Kur'ân Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara 1994, ss. 133-140.

Kur'ân Kıssaları Üzerine, Işık Yayınları, İzmir 1995.

Şimşek, Mehmet Sait, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1993.

Tabâtabâî, Allâme Muhammed Huseyn, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, çev: Vahdettin İnce, Kevser Yayınları, İstanbul 2001.

Turgay, Nurettin, "Kur'an Kıssaları", *DÜİFD*, Diyarbakır 2000, c. II, sayı: 4, ss. 61-84.

Türkmen, Fikret, "Hikâye", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, XVII, 488-491.

Uğur, Mücteba, "Vaaz, Kıssacılık ve Hadiste Kussâs", *Ankara ÜİFD*, c. XXVIII, 1986, ss. 291-326.

Yazıcı, Hüseyin, "Hikâye", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, XVII, 479-485.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.

Zebîdî, Muhibbi'd-Dîn Ebu'l-Feyz es-Seyyid Muhammed Murtezâ el-Huseynî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Matba'atü'l-Hayriyye, Mısır 1306H.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Kıssatü'l-Kur'âniyye*, Dâru'l-Hayr, Beyrut 1992.